

İNKLÜZİV TƏHSİLDƏ TƏLƏBƏLƏRƏ PSIXOLOJİ MÜŞAYİƏTİN TƏŞKİLİ

ELNARƏ ŞƏFİYEVƏ

Bakı Dövlət Universiteti

shafiyeva@mail.ru

Açar sözlər: psixoloji müşayiət, mühitə uyğunlaşma, əlilliyi olan tələbə, inklüziv tələbə qrupu

Yeni sosiomədəni şəraitdə əlillik problemi xüsusi aktuallıq kəsb edir. Əlilliyi olan insanlara münasibətin dəyişməsi, onların cəmiyyətin sağlam hissəsilə eyni qəbul edilməsi, bütövlükdə belə insanlara sosial, psixoloji, pedaqoji və hüquqi dəstək sistemində yeni yanaşmanı tələb edir. Hərtərəfli dəstək və yardım onların fiziki əlilliyini kompensasiya etməyə, vacib informasiya mənbələrinə daxil olmalarına, sağlam insanların malik olduğu şəxsiyyət kimi inkişafına imkan yaradacaq. Hər bir cəmiyyət sosial-iqtisadi və milli-etnik özünəməxsusluğunu nəzərə almaqla elə mexanizmlər işləyib hazırlamalıdır ki, əlilliyi olan şəxslərin də peşə qabiliyyət və bacarıqları düzgün diaqnostika edilsin, fərdi reabilitasiya proqramı nəticəsində onların səhhətində müsbət dinamika müşahidə olunsun, təhsil və məşğulluqları təmin edilsin. Əlillər də sağlam insanlarla bərabər hüquqlara malik olsalar da, sosiallaşma prosesində psixoloji problemlər yaşayaraq, inkişaf ləngiməsinə görə xarici mühitdən təcrid olurlar. Bunun əsas səbəbi xarici mühitin ona uyğunlaşmamasıdır. Başqa sözlə, əlilliyi olan şəxslər üçün xüsusi avadanlıqların olmaması və ya azlığı səbəbindən ünsiyyətin, mühitə inteqrasiyanın mümkünsüzlüyü yaranır. Nəticədə onlarda tənhalıq hissi, emosional-iradi sferalarında pozulma, depressiya və davranış dəyişikləri müşahidə olunur. Əlilliyi olan gənclər tələbə adı qazandıqda tədris müəssisələri onların yeni mühitə adaptasiyası və rahat təhsili üçün şərait yaratmalıdır. Həmçinin əlilliyi olan tələbələrə inklüziv təhsil mühitində psixoloji müşayiət vasitəsilə şəxsiyyətlərini inkişaf etdirmək, elmi-tədris fəaliyyətlərinə istiqamətləndirmək, onların imkanlarını nəzərə almaqla peşə bacarıq

və vərdişlərini formalaşdırmaq vacibdir.

Bu məqsədə nail olmaq üçün bir neçə istiqamətdə işlər təşkil olunmalıdır:

- Əlilliyi olan tələbələrə universitet mühitinə adaptasiyası üçün psixoloji müşayiət və dəstək proqramı tərtib etmək;
- Əlilliyin strukturundan, ağırlıq dərəcəsindən, sağlamlıq imkanlarından asılı olaraq bu tələbələrə aktiv həyat mövqeyi yaratmasına psixoloji yardım göstərmək;
- Demografik göstəricilərindən (yaşından, cinsindən, millətindən) asılı olaraq sosial və psixoloji dəstəyi təşkil etmək;
- Əlilliyi olan tələbələrə şəxsiyyət xüsusiyyətlərini diaqnostika etmək və sosial-psixoloji problemlərini araşdırmaq;
- Mövcud sosial və psixoloji problemlərin həllinə yardım və dəstək göstərmək;
- Əlilliyi olan tələbələrə stress və neqativ emosional halətlərini, aqressiya və uğursuzluqlarını aradan qaldırmaq üçün sosial işin, psixoloji yardımın təşkili zamanı relaksasiya texnikasından, artterapiya, davranış korreksiyası metodlarından, psixodrama, musiqi terapiyasından, artterapiya və s. istifadə etmək;
- Əlilliyi olan tələbələrə ünsiyyət və şəxsiyyətlərarası münasibətlərinin düzgün qurulması üçün sosial-psixoloji təlim proqramları, rollu oyunlar təşkil etmək;
- Tələbələrə motivasiya-tələbatlar sistemini tədqiq etmək;
- Əlilliyi olan tələbələrə elmi-tədqiqat işlərinə cəlb olunması istiqamətində psixoloji müşayiət və sosial dəstək vasitəsilə maraq oyatmaq və elmi problemə yaradıcı yanaşma tərzini formalaşdırmaq;
- Tələbələrə təlim motivlərinin, təhsil aldıkları ixtisasa maraqlarının yüksəlməsi, gələcəkdə sənət sahələrində özlərinə uyğun işin tapılmasına yönəlmiş fəaliyyətin istiqamətilə bağlı işi təşkil etmək.

İnküziv tələbə qrupunun birgə işi aşağıdakılardan ibarət olmalıdır:

- Əlilliyi olan tələbələr qrupda üzləşdikləri problemləri bölüşməli və daha sonra bu problemlərin həll edəcəkləri yolları birlikdə müzakirə etməlidirlər. Yəni, inklüziv qrup üzvləri hər bir tələbənin üzləşdiyi sosial problemləri daha yaxşı bilməli, hər zaman yardıma hazır olmalı, yoldaşını anlamalı, ona qarşı tolerant olmağı bacarmalıdır;
- İnküziv tələbə qruplarının üzvləri ilə əngəlli insanların psixologiyası, davranışı ilə bağlı maarifləndirici mühazirə və diskussiyalar, öyrədici eksperimentlər təşkil edilməlidir;
- Gələcəkdə sağlamlıq imkanlarından asılı olmayaraq qrup üzvlərinin birgə

əmək fəaliyyətilə bağlı müəyyən ustanovkaların (istiqlamətlərin) verilməsinə yönəlmiş psixoloji iş aparılmalıdır.

İnklüziv qruplarda dərs deyən müəllimlərin maarifləndirilməsi:

- Ali təhsil müəssisəsinin professor-müəllim heyətinə əlilliyi olan tələbələrin psixologiyası, əlillik dərəcəsidən asılı olaraq onların intellektual, emosional və davranış xüsusiyyətləri haqqında informasiya vermək;
- İnklüziv qruplarda müəllimin davranışının özəl cəhətlərini araşdırmaq, tələbələrə yanaşma tərzini bilmək, xüsusi vərdişləri aşılamaqla bağlı diskussiyalar təşkil etmək;
- Sosial-psixoloji təlimlər, rollu oyunlar vasitəsilə müəllimlərdə inklüziv qruplarda davranış tərzilə bağlı vərdişlər formalaşdırmaq;
- Müəllim-tələbə qarşılıqlı münasibətlərində tələbəylə ünsiyyətə açıq olmanı (dərdini bölüşmək, məsləhət və dəstək almaq) öyrətmək.

Aparılan sosial və psixoloji iş nəticəsində inklüziv qrup tələbələrinin bir-birinə əmimi və tolerant münasibəti, əngəlli tələbələrin daha inamla və həvəslə biliklərə yiyələnməsi, gələcəkdə öz ixtisaslarına uyğun iş tapmalarına əminlik və sosial mühitdə özlərini rahat, arzuolunan hiss etmələrinə nail olmaq mümkündür.

Ədəbiyyat

1. Şəfiyeva E.İ. Anomal inkişafın psixologiyası. B. 2012, 400 s.
2. Чернобровкина С.В., Грушко Н.В. «Личностные и мотивационные факторы социально-психологической адаптации студентов ВУЗА с ограниченными возможностями здоровья», Вестник Омского университета. Серия «Психология», 2017, №3, с.39-51
3. <http://ecsocman.hse.ru/data/2013/04/04/1251448425/Kruhmalev.pdf> особенности социальной адаптации студентов с ограниченными возможностями здоровья автор: а. Е. Крухмалев, е. В. Воеводина